

ХАРМОНИЯ В РАЗЛИЧИЯТА

Сборник с доклади

от Научната конференция
Хармония в различията
София, 10.12.2019

Съставители
Жоржета Назърска
Светла Шапкалова

София
Академично издателство *За буквите – О писменехъ*
2019

Сборникът с доклади и съобщения се издава с финансовата подкрепа на Дирекция *Вероизповедания* към Министерския съвет и според работната програма на ПЧФНП – 2019 – 08 на УниБИТ.

Всички доклади са изцяло авторски и се публикуват без намеса от страна на съставителите. Изразените мнения са на авторите.

Всички права запазени. Никоя част от тази книга не може да бъде използвана с цел разпространение или да се възпроизвежда с каквито и да било средства (графични, електронни или механични, включително фотокопиране, заснемане, запис на лента, или всяка друга система за съхранение и извличане на информация), без предварителното разрешение в писмена форма на издателя, съставителите и авторите, освен в случаите на цитиране на отделни части в критични материали и/или рецензии.

HARMONY IN DIVERSITY

Collection of Papers from

**the *Harmony in Diversity* Conference
Sofia, 10.12.2019**

Editors

Georgeta Nazarska and Svetla Shapkalova

Sofia

***Za bukвите – O pismeneh* Academic Publishing House
2019**

Университет по библиотекознание и информационни технологии/
State University of Library Studies and IT
Български форум за междурелигиозен диалог и сътрудничество/
Bulgarian Forum for Interreligious Dialogue and Partnership
с финансовата подкрепа на Дирекция *Вероизповедания* при Ми-
нистерския съвет на Република България/
supported by the *Religious Denominations* Directorate at the Council
of Ministers of the Republic of Bulgaria

**НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ ХАРМОНИЯ В РАЗЛИЧИЯТА/
HARMONY IN DIVERSITY CONFERENCE**

по случай 10 декември –
Международен ден за правата на човека/
in occation of 10th December –
the International Human Rights Day

10 декември 2019/ December 10th 2019
СОФИЯ, УниБИТ/ SOFIA, SULSIT

Редакционен съвет

Ариф Абдуллах, д-р (НБУ, България)
Иван Желев, проф. д-р (Федерация на европейските центрове за изследване и информация за сектите, България)
Марсел Израел, д-р (*Религии за мир* – Европа, Испания)
Александра Куманова, проф. дпн (УниБИТ, България)
Костак Милков, д-р (Институт за вяра и култура, Македония)
Мирослав Михалски, проф. д-р (Висше училище за педагогика и администрация, Познан, Полша)
Ирина Морозова, проф. д-р (Челябински държавен институт за култура, Русия)
Йомер Туран, проф. д-р (Близкоизточен технически университет, Анкара, Турция)
Дейвид Хосафлок, д-р (Институт за албански и протестантски изследвания, Тирана, Албания)

Редакционна колегия

Жоржета Назърска, проф. д-р
Светла Шапкалова, гл.ас. д-р
Магдалена Гарванова, доц. д-р
Нина Дебрюне, гл.ас. д-р
Диана Стоянова, гл.ас. д-р

Съставители

Жоржета Назърска, Светла Шапкалова

Адрес на редакцията

УниБИТ,
1784, София,
бул. Цариградско шосе 119

Editorial Board

Arif Abdullah, Ph.D. (New Bulgarian University, Bulgaria)
David Hosaflook, Ph.D. (Institute for Albanian and Protestant Studies, Tirana, Albania)
Marcel Israel, Ph.D. (Religions for Peace – Europe, Spain)
Alexandra Kumanova, Prof. D.Sc. (SULSIT, Bulgaria)
Miroslaw Michalski, Prof., Ph.D. (Mieszko I School of Pedagogy and Administration, Poznan, Poland)
Kostake Milkov, Ph.D. (Balkan Institute for Faith and Culture, Macedonia)
Irina Morozova, Prof., Ph.D. (Chelyabinsk State Institute of Culture and Arts, Russia)
Omer Turan, Prof., Ph.D. (Middle East Technical University, Ankara, Turkey)
Ivan Zhelev, Prof., Ph.D. (European Federation of Centres of Research and Information on Sectarianism, FECRIS)

Editors

Georgeta Nazarska, Prof., Ph.D.
Svetla Shapkalova, Asst. Prof., Ph.D.
Magdalena Garvanova, Assoc. Prof., Ph.D.
Nina Debruyne, Asst. Prof., Ph.D.
Diana Stoyanova, Asst. Prof., Ph.D.

Editors

Georgeta Nazarska, Svetla Shapkalova

Editorial Address

SULSIT,
119, Tsarigradsko shosse,
Sofia, 1784, Bulgaria

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРИВЕТСТВИЯ.....	17
------------------	----

I.

РЕЛИГИОЗНО МНОГООБРАЗИЕ

ДИАЛЕКТИЧЕСКИ ИДЕИ В РЕЛИГИОЗНАТА ФИЛОСОФИЯ: РЕЛИГИЯ, ЛИЧНОСТ И ОБЩЕСТВО; ЦЪРКВА И ДЪРЖАВА	25
Стефан Пенев	
РАЗБИРАТЕЛСТВО, МИР И ХАРМОНИЯ В СЪВРЕМЕННИЯ РЕЛИГИОЗНО-ПЛУРАЛИСТИЧЕН СВЯТ	38
Ева Ковачева	
ОТРАЖЕНИЯ НА СЪВРЕМЕНОТО ХРИСТИЯНСКО РАЗНООБРАЗИЕ В МЕДИИТЕ, ИЗКУСВАТА И ТУРИЗМА ДНЕС	53
Лиана Гълъбова	
КУЛТУРНИЯТ МОДЕЛ ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ХРИСТИЯНСКАТА ВЯРА И ЦЕННОСТИ ПРЕЗ КЪСНАТА АНТИЧНОСТ: СЪВРЕМЕНО ВКЛЮЧВАНЕ	62
Марта Георгиева	
ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНАТА ЕТИКА НА ИМАНУЕЛ КАНТ И ЕТИЧЕСКИТЕ ПРИНЦИПИ НА ХРИСТИЯНСТВОТО	69
Цветелин Ангелов	
ЕВХАРИСТИЯ И ИНТЕРКОНФЕСИОНАЛЕН ДИАЛОГ – ТЕОРИИ, ПРАКТИКИ, ХИПОТЕЗИ В БЪЛГАРСКОТО И СВЕТОВНОТО ЛИТУРГИЧНО БОГОСЛОВИЕ	80
д-р Иван Иванов (Кюмурджийски)	
ХЛЯБЪТ В ХРИСТИЯНСКОТО БОГОСЛУЖЕНИЕ: ПЪТ КЪМ ЕДИНЕНИЕ И СПАСЕНИЕ	97
Лилия Цинцарова	
ХРИСТИЯНСКАТА ЕТИКА ПО ОТНОШЕНИЕ НА ОМРАЗАТА – РАЗЛИЧНИ, НО РАВНИ ПРЕД БОГА	105
Мирослав А. Михалски	
РАЗНООБРАЗИЕ И ЦЪРКВАТА НА ИСУС ХРИСТОС НА СВЕТИИТЕ ОТ ПОСЛЕДНИТЕ ДНИ В ЦЕНТРАЛНА И ИЗТОЧНА ЕВРОПА	112
Сергей Антаманов	
КОРАНЪТ В ИЗСЛЕДВАНИЯТА НА МЮСЮЛМАНИТЕ	122
Ариф Абдуллах	
ЛИЧНИЯТ ПРИМЕР НА МОХАМЕД САЛАХ КАТО ИЗРАЗИТЕЛ НА РЕЛИГИОЗЕН ТОЛЕРАНС И ИЗГУБЕН ФУТБОЛЕН РОМАНТИЗЪМ	134
Теодор Тодоров	
ТОЧКИТЕ НА СЪПРИКОСНОВЕНИЕ МЕЖДУ БУДИЗМА И СЪВРЕМЕННАТА НАУКА	146
Сергей Методиев	
НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО НА БЪЛГАРИТЕ МЮСЮЛМАНИ ОТ ГОЩЕДЕЛЧЕВСКО: ДРУГОТО ИЗМЕРЕНИЕ НА СВЕТА – ДЖИНОВЕТЕ	155
Гюлюн Гайгаджова	

РЕЛИГИОЗНИ ПРАКТИКИ И ПСИХОАНАЛИЗА (НЕВРОЗАТА И РИТУАЛЪТ В ТЪРСЕНЕ НА ИСТИНАТА И ХАРМОНИЗИРАНЕТО НА ПРОТИВОПОЛОЖНИТЕ ГЛЕДИЩА ЗА РЕЛИГИЯТА)	162
Севделина Николова	
МАТЕМАТИЧЕСКИ МЕТОДИ ПРИ ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПСИХОСОМАТИЧНИТЕ ПАРАМЕТРИ НА КУЛТУРНИТЕ РАЗЛИЧИЯ ЗА ЦЕЛИТЕ НА МЕДИЦИНАТА	169
Галина Богданова, Лиана Гълъбова	
ДЪРВОТО НА ЖИВОТА КАТО ОГЛЕДАЛО НА ХАРМОНИЯТА НА КУЛТУРНИТЕ РАЗЛИЧИЯ В ИЗКУСТВОТО	179
Елена Панайотова	
ЗА ОБЩОТО И РАЗЛИЧНОТО В ИЗОБРАЗАВАНЕТО НА ВЛАДЕТЕЛИТЕ СВЕТЦИ И СВЕТЦИТЕ-ВОИНИ В БЪЛГАРСКИТЕ И ЕТИОПСКИТЕ СТЕНОПИСИ	187
Марияна Шабаркова-Петрова	
ГРЪЦКИТЕ НАДПИСИ И АВТОРСТВОТО НА СТЕНОПИСИТЕ ОТ НОВАТА МИТРОПОЛИЯ В НЕСЕБЪР В КОНТЕКСТА НА <i>ЕДНАТА, СВЕТА, ВСЕЛЕНСКА И АПОСТОЛСКА ЦЪРКВА</i>	198
Николинка Климукова	
ВРАТАТА НА ЗАЛЕЗА	205
Валерия Фол	
ПРИНОСЪТ НА СВ. НИКОЛАЙ МИСТИК В РЕЛИГИОЗНО-ПОЛИТИЧЕСКИЯ СЪЮЗ МЕЖДУ ВИЗАНТИЯ И АЛАНИЯ	217
Жоржета Илиева	
ГАВРИЛ КРЪСТЕВИЧ – Д-Р СТОЯН ЧОМАКОВ – ДВЕ ПРОТИВОПОЛЖНОСТИ – ЕДНА ЦЕЛ	226
Илко Димитров	
ЕРЕСТА НА БЪЛГАРИТЕ И ПАТЕРИНИТЕ В <i>CHRONICA MAJORA</i> НА МАТЮ ПАРИС	235
Владислав Иванов	
РЕЛИГИОЗЕН И ЕТНИЧЕСКИ ПЛУРАЛИЗЪМ В ЗЛАТНИЯ ВЕК НА ИСПАНИЯ – АНТАГОНИЗМИ И ХАРМОНИЯ	242
Доминика Височинска	
ПРИНОСЪТ НА ПРОТЕСТАНТИТЕ ЗА ЕМАНЦИПАЦИЯТА НА АЛБАНСКАТА ЖЕНА (НАЧАЛОТО НА XIX в. – ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XX в.)	248
Бертина Салиу	
ПРАВОСЛАВНИ ЛАГЕРИ В КРЕМИКОВСКИЯ МАНАСТИР <i>СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ</i>	256
Николина Стоянова, Цветанка Маламова	
ПРЕПОДАВАНЕ НА РЕЛИГИОЗНОТО МНОГООБРАЗИЕ В АКСЕОЛОГИЧЕСКИТЕ АСПЕКТИ НА ГРАЖДАНСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ (ВЪРХУ ПРИМЕРА НА ОБУЧЕНИЕ НА СТУДЕНТИ ПО УЧЕБНАТА ДИСЦИПЛИНА <i>СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ НА ГРАЖДАНСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ</i>)	260
Румяна Неминска	

II.
ЕТНИЧЕСКО МНОГООБРАЗИЕ

ГОЛЯМОТО ПРЕСЕЛЕНИЕ КЪМ ЕВРОПА	271
Мария Серафимова	
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД СВЕЩЕНИКА ПРИ ПОЯВА НА ЕМИГРАЦИОНЕН ПРОЦЕС В ЕНОРИЯТА.....	278
Иво Янев	
ВЛИЯНИЕ НА КУЛТУРНИТЕ РАЗЛИЧИЯ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ	288
Йорданка Стефанова	
ЮБИЛЕЕН СБОРНИК <i>БЪЛГАРСКО-ЧЕХОСЛОВАШКА ВЗАИМНОСТ</i> (НА ФОНА НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СЪБИТИЯ ПРЕЗ 30-ТЕ ГОД. НА ХХ В.).....	294
Ангелина Пенева	
ЕСТОНСКИЯТ ОПИТ ЗА ДЕМОКРАТИЧЕН МУЛТИКУЛТУРАЛИЗЪМ: НОВ МОДЕЛ ЗА НАЦИОНАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ	309
Володя Златев	
СЪВРЕМЕННИ ТЕНДЕНЦИИ В ИЗСЛЕДВАНЕТО И ПРЕДСТАВЯНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО НА МАЛЦИНСТВАТА.....	325
Нина Дебрюне	
МЕЖДУЕТНИЧЕСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ И В БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ В ГОДИНИТЕ НА ПРЕХОДА (1989–2004).....	335
Йордан Дойков	
<i>ЦИГАНСКА РАБОТА</i> В БЪЛГАРСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ.....	345
Йосиф Нунев	
ОПТИМИЗАЦИЯ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В МУЛТИКУЛТУРНА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА.....	354
Калина Йочева	
СМЕСЕНОТО СЕМЕЙСТВО – КУЛТУРОЛОГИЧЕН ФАКТОР В АРМЕНСКАТА И БЪЛГАРСКАТА ИДЕНТИЧНОСТ	358
Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян	
ЖИВОТ И ДЕЙНОСТ НА КЕВОРК МЕСРОБ В БЪЛГАРИЯ.....	368
Гоар Хнканосян	
СЕМЕЙСТВО МЕНДЕЛСОН: РЕФОРМАЦИЯ ВЪВ ФИЛОСОФИЯТА, БАНКОВОТО ДЕЛО И МУЗИКАТА	383
Марсел Израел	
ЗА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА НА ЕВРЕЙСКАТА ОБЩНОСТ И БЪЛГАРСКИЯ НАРОД В БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ	393
Леон Бенатов	
УСТНИ ТРАДИЦИИ И ФОРМИ НА ИЗРАЗЯВАНЕ ПРИ БЪЛГАРСКИТЕ ТУРЦИ, ВКЛЮЧИТЕЛНО И МАЙЧИН ЕЗИК	402
Ибрахим Карахасан – Чънар	
ПЕСЕНТА НА СЛАВЕЯ.....	413
Мюмюн Тахиров	

КРЕПОСТИТЕ <i>КАРТАЛ КАЛЕ</i> И <i>АЯЗМОТО</i> И КУЛТОВИЯТ КОМПЛЕКС <i>ДЕМИР</i> БАБА ТЕКЕ ДО С. РУЙНО – ЦЕНТЪР НА ЕТНИЧЕСКА ТОЛЕРАНТНОСТ	420
Сезер Нихат	

III.

КУЛТУРНО МНОГООБРАЗИЕ

ИДЕНТИЧНОСТТА КАТО СЪПРОТИВА СРЕЩУ ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА	431
Веселин Босаков	
ОБРАЗЪТ НА ДРУГИЯ	440
Людмила Кирилова	
ПРОГРАМАТА НА ЮНЕСКО <i>ПАМЕТТА НА СВЕТА</i> – ОПИТ ЗА ОПАЗВАНЕ НА СВЕТОВНОТО ДОКУМЕНТАЛНО НАСЛЕДСТВО И ПРИМЕР ЗА МУЛТИКУЛТУРНА ТОЛЕРАНТНОСТ	444
Венцислав Велев	
КОМУНИКАЦИЯТА КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА МЕЖДУКУЛТУРНИТЕ РАЗЛИЧИЯ	454
Валя Симеонова	
ЦЕНАТА НА ЧОВЕШКИЯ ЖИВОТ КАТО СОЦИАЛНО-ПОЛИТИЧЕСКИ ЕКСПЕРИМЕНТ В ТАЙНИТЕ ПРОГРАМИ НА ХИТЛЕР И КАРИМОВ	462
Ивета Якова	
ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ГРАЖДАНИНА С АДМИНИСТРАТИВНОПРАВНИ СРЕДСТВА	472
Мария Славова	
РОЛИТЕ НА СОЦИАЛНИТЕ КОНТЕКСТИ В ЗАЩИТА ПРАВОТО НА ЗДРАВЕ НА ВСЯКО ДЕТЕ	480
Светлана Ангелова	
ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ВЪВ ВИРТУАЛНИЯ СВЯТ	489
Мария Дишкова	
ХОРАТА С УВРЕЖДЕНИЯ – РЕШЕНИЕ ИЛИ ПРОБЛЕМ	497
Иван Карагьозов	
<i>СЕРЕНДИПНОСТ</i> : ЕТИМОЛОГИЯ НА ФЕНОМЕНА НА ОТКРИВАТЕЛСТВО, СКРИТО В ПРИКАЗКИТЕ (КЪМ ВЪПРОСА ЗА ХОЛИСТИЧНОТО СЪЗНАНИЕ НА ПОСТМОДЕРНОТО СЪВРЕМИЕ И ОНТОЛОГИЯТА НА ЧЕТЕНЕТО И РАЗБИРАНЕТО: БОРАВЕНЕ С ДИСТИНКЦИЯ)	506
Александра Куманова, Никола Казански, Николай Василев	
ЗА ЕДИНСТВОТО, НАРЕЧЕНО НАРОДНО ИЗКУСТВО И НЕГОВИТЕ ИСТИНСКИ ФУНКЦИИ	518
Люба Златкова	
СТУДЕНТСКИТЕ ТЕКСТОВЕ – РАЗЛИЧИЯ ПО ПЪТЯ НА ТЪРСЕНАТА ПРОФЕСИОНАЛНА ХАРМОНИЯ	528
Снежанка Георгиева	
КУЛТУРНИ РАЗЛИЧИЯ И КУЛТУРНИ ВЛИЯНИЯ В ИНТЕРКУЛТУРНИЯ ДИАЛОГ В БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ	536
Янка Тоцева	

ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ДИСКРИМИНАТИВНИ МОДЕЛИ СРЕД МАЛКИТЕ УЧЕНИЦИ ...	547
Юлия Дончева	
АРТ ТЕРАПЕВТИЧНИ ПОДХОДИ В ПОМАГАЩИЯ ПРОЦЕС И СОЦИАЛНО- ПЕДАГОГИЧЕСКАТА РАБОТА	556
Нели Бояджиева	
ИНТЕРАКЦИЯ И ИНТЕРКУЛТУРНА КОМУНИКАЦИЯ В ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ	565
Евгения Тополска	
АГРЕСИВНИ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОЯВИ МЕЖДУ РОДИТЕЛИ И УЧИТЕЛИ В БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ	571
Галина Тимова	
ТРАДИЦИЯ И ПРОМЯНА – ЕДИНСТВО НА ПРОТИВОПОЛОЖНОСТИТЕ (БЪЛГАРСКОТО КНИГОИЗДАВАНЕ В ПРЕХОДНИЯ ПЕРИОД 1944-1948 г.).....	578
Маргарет Поппетрова	
ЗА ИНТЕРАКТИВНИТЕ КОМУНИКАЦИИ И ИЗДАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ	587
Евгения Василева	
БАЛКАНСКИ АРХИТЕКТУРНИ ИНДИКАЦИИ ЗА ХАРМОНИЯ В РАЗЛИЧИЯТА.....	594
Степа Дулева	
МЕЖДУВОЕННАТА АРХИТЕКТУРА НА БЪЛГАРИЯ – ТОЛЕРАНТНО СЪЖИТЕЛСТВО НА ПРОТИВОРЕЧИЯ	603
Николай Поппетров	
БИОГРАФИЧНИ БЕЛЕЖКИ ЗА АВТОРИТЕ	613

CONTENTS

WELCOME ADDRESSES.....	17
------------------------	----

I.

RELIGIOUS DIVERSITY

DIALECTICAL IDEAS IN RELIGIOUS PHILOSOPHY: RELIGION, PERSONALITY, AND SOCIETY, CHURCH AND STATE	25
Stephan Penov	
UNDERSTANDING, PEACE AND HARMONY IN TODAY'S RELIGIOUSLY PLURALISTIC WORLD	38
Eva Kovacheva	
REFLECTIONS OF CONTEMPORARY CHRISTIAN DIVERSITY IN RECENT MEDIA, ART AND TOURISM	53
Liana Galabova	
THE CULTURAL MODEL FOR THE EXTENSION OF CHRISTIAN FAITH AND VALUES IN LATE ANTIQUITY: CONTEMPORARY ENCLOSURE	62
Marta Georgieva	
TRANSCENDENTAL ETHICS OF IMMANUEL KANT AND THE ETHICAL PRINCIPLES OF CHRISTIANITY	69
Tsvetelin Angelov	
EUCHARIST AND INTER-CONFESSIONAL DIALOGUE – THEORIES, PRACTICES, HYPOTHESES IN BULGARIAN AND WORLD LITURGICAL THEOLOGY	80
deacon Ivan Ivanov	
THE BREAD IN CHRISTIAN WORSHIP: A WAY TO UNITY AND SALVATION	97
Lilia Tzintzarova	
CHRISTIAN ETHICS TOWARDS HATE – OTHERS, BUT EQUAL TO GOD	105
Miroslaw A. Michalski	105
DIVERSITY AND THE CHURCH OF JESUS CHRIST OF LATTER-DAY SAINTS IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE	112
Sergey Antamanov	
THE STUDY OF THE QUR'AN IN THE ACADEMIC DISCOURSE OF MUSLIMS	122
Arif Abdullah	
THE PERSONAL EXAMPLE OF MOHAMMAD SALAH AS AN EXPRESSOR OF RELIGIOUS TOLERANCE AND LOST FOOTBALL ROMANTICISM	134
Teodor Todorov	
THE POINTS OF COOPERATION BETWEEN BUDDHISM AND CONTEMPORARY SCIENCE	146
Sergey Metodiev	
INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE OF THE BULGARIAN MUSLIMS FROM GOTSE DELCHEV DISCRICT: THE OTHER DIMENSIONS OF THE WORLD OF DJINS	155
Gyulgyun S. Gaygadzova	

BUT ONE GOAL.....	226
Ilko Dimitroov	
THE HERESY OF THE PATERINIANS AND BULGARIANS IN MATTHEW PARIS' <i>CHRONICA MAJORA</i>	235
Vladislav Ivanov	
RELIGIOUS AND ETHNIC PLURALISM IN THE GOLDEN AGE OF SPAIN – ANTAGONISMS AND HARMONY	242
Dominika S. Wysoczyńska	
CONTRIBUTION OF THE PROTESTANT BELIEVERS TO THE EMANCIPATION OF ALBANIAN WOMAN (BEGINNING OF NINETEENTH CENTURY – FIRST HALF OF TWENTIETH CENTURY)	248
Bertina Salliu	
THE ORTHODOX CAMPS IN THE <i>ST. GEORGE KREMIKOVSKY</i> MONASTERY AT SOFIA	256
Nikolina Stoyanova, Tsvetanka Malamova	
TEACHING RELIGIOUS DIVERSITY IN THE ACCEAOLOGICAL ASPECTS OF CIVIL EDUCATION (ON THE CASE STUDY OF STUDENTS IN THE <i>CONTEMPORARY ASPECTS OF CIVIC EDUCATION</i> COURSE)	260
Rumyana Neminska	

II. ETHNIC DIVERSITY

THE GREAT MIGRATION TO EUROPE	271
Maria Serafimova	
CHALLENGES TO THE PRIEST IN THE EMERGENCE OF AN EMMIGRATION PROCESS IN THE PARISH.....	278
Ivo Yanev	
THE IMPACT TO CULTURAL DIFFERENCES WHEN TEACHING FOREIGN STUDENTS.....	288
Jordanka Stefanova	
COMMEMORATIVE COLLECTION <i>BULGARIAN – CZECHOSLOVAK</i> <i>INTERACTION</i> (IN THE CONTEXT OF THE EVENTS IN EUROPE IN THE EARLY 1930S)	294
Anguelina Peneva	
ESTONIAN EXPERIENCE OF DEMOCRATIC MULTICULTURALISM: A NEW MODEL OF NATIONAL INTEGRATION	309
Volodya Zlatev	
CONTEMPORARY TRENDS IN THE RESEARCH AND PRESENTATION OF CULTURAL HERITAGE OF MINORITIES	325
Nina Debruyne	
INTERETHNIC RELATIONS IN BULGARIA AND THE BULGARIAN ARMY IN THE TRANSITION YEARS (1989–2004).....	335
Jordan Doykov	

GYPSEY WORK IN BULGARIAN EDUCATION	345
Iosif Nunev	
OPTIMISATION OF BULGARIAN LANGUAGE EDUCATION IN MULTICULTURAL ENVIRONMENT	354
Kalina Yocheva	
THE MIXED MARRIAGE – A CULTURAL FACTOR IN THE ARMENIAN AND BULGARIAN IDENTITY	358
Jacqueline Bodurova, Masis Hadkolian	
THE LIFE AND WORK OF KEVORK MESROB IN BULGARIA	368
Goar Khnkanosian	
THE MENDELSSOHN FAMILY: REFORMATION IN PHILOSOPHY, BANKING AND MUSIC	383
Marsel Israel	
ON THE RELATIONSHIPS OF JEWISH COMMUNITY AND THE BULGARIAN PEOPLE IN BULGARIAN STATE THROUGH THE AGES	393
Leon Benatov	
ORAL TRADITIONS AND FORMS OF EXPRESSION BY THE BULGARIAN TURKS, INCLUDING THE MOTHER TONGUE	402
Ibrahim Karahasan-Çınar	
THE SONG OF THE NIGHTINGALE	413
Mumun Tahirov	
THE <i>KARTAL KALE</i> AND THE <i>AYAZMOTO</i> FORTRESSES AND THE <i>DEMIR BABA TEKE</i> CULT COMPLEX NEAR THE RUYNO VILLAGE – CENTER OF ETHNIC TOLERANCE... ..	420
Sezer Nihat	

III. CULTURAL DIVERSITY

IDENTITY AS RESISTANCE TO GLOBALIZATION.....	431
Veselin Bosakov	
THE IMAGE OF THE OTHER.....	440
Lyudmila Kirilova	
UNESCO'S PROGRAM <i>MEMORY OF THE WORLD</i> – AN ATTEMPT TO PRESERVE THE WORLD'S DOCUMENTARY HERITAGE AND AN EXAMPLE OF MULTICULTURAL TOLERANCE.....	444
Ventzislav Velev	
COMMUNICATION AS A FACTOR TO OVERCOME INTERCULTURAL DIFFERENCES	454
Valya Simeonova	
THE PRICE OF HUMAN LIFE AS A SOCIO-POLITICAL EXPERIMENT IN THE SECRET PROGRAMS OF HITLER AND KARIMOV	462
Iveta Yakova	
PROTECTION OF HUMAN AND CITIZEN RIGHTS BY ADMINISTRATIVE LAW MEANS	472
Maria Slavova	

THE SOCIAL CONTEXTS' ROLES IN THE PROTECTION OF RIGHT OF EVERY CHILD TO HEALTH	480
Svetlana Angelova	
THE RIGHTS OF THE CHILD IN THE VIRTUAL WORLD	489
Maria Dishkova	
PEOPLE WITH DISABILITIES – SOLUTION OR PROBLEM	497
Ivan Karagyozov	
<i>SERENDIPITY</i> : ETYMOLOGY OF THE PHENOMENON OF THE DISCOVERIES, HIDDEN WITHIN THE FAIRY TALES (TO THE PROBLEM OF THE HOLISTIC SENSE OF THE POSTMODERN PRESENT AND THE ONTOLOGY OF THE READING AND PERCEPTION: PROCESSION WITH DISTINCTION)	506
Alexandra Kumanova, Nikola Kazansky, Nikolay Vasilev	
THE UNITY OF FOLK ART AND ITS TRUE FUNCTIONS.....	518
Liuba Zlatkova	
STUDENTS' TEXTS – DIFFERENCES ON THE ROAD OF SEARCHED PROFESSIONAL HARMONY	528
Snezhanka Georgieva	
CULTURAL DIFFERENCES AND CULTURAL INFLUENCES IN INTERCULTURAL DIALOGUE IN THE BULGARIAN SCHOOL	536
Yanka Totseva	
OVERCOMING DISCRIMINATION MODEL AMONG SMALL STUDENTS.....	547
Julia Doncheva	
ART-THERAPY APROACHES IN THE HELPING PROCESS AND SOCIOPEDAGOGIKAL WORK	556
Nelly Boyadjieva	
INTERACTION AND INTERCULTURAL COMMUNICATION IN INCLUSIVE EDUCATION	565
Evgenia Topolska	
AGGRESSIVE TENDENCIES AND MANIFESTATIONS BETWEEN PARENTS AND TEACHERS IN THE BULGARIAN SCHOOL	571
Galina Timova	
TRADITION AND CHANGE – UNITY OF OPPOSITES (BULGARIAN BOOK PUBLISHING IN THE TRANSITIONAL PERIOD, 1944-1948)	578
Margaret Poppetrova	
ON INTERACTIVE COMMUNICATIONS AND PUBLISHING ACTIVITY.....	587
Eugeniya Vasileva	
BALKAN ARCHITECTURAL INDICATIONS FOR HARMONY IN DIVERSITIES.....	594
Stela Duleva	
BULGARIA'S INTERWAR ARCHITECTURE – A TOLERANT COEXISTENCE OF CONTRADICTIONS	603
Nikolay Poppetrov	
BIOGRAPHICAL NOTES ON AUTHORS	613

ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ВЪВ ВИРТУАЛНИЯ СВЯТ¹

Мария Дишкова

THE RIGHTS OF THE CHILD IN THE VIRTUAL WORLD

Maria Dishkova

dishkova.maria@gmail.com

Abstract: *The issue of child rights in the virtual world is extremely relevant in the context of the 21 century, when information technology and the Internet are part of our indispensable life. Today we are talking about cyber-addiction as a phenomenon that affects not a few children. A number of researches shows a worrying tendency of increasing the time spent on the Internet. In our days the children are not particularly sensitive to violence as a phenomenon and do not always recognize it in all its forms. This provokes research aimed to explore children's attitudes to their own rights, but also to the rights of others, in a virtual space where anonymity is easily attainable and actions often go unpunished. The European regulatory framework, as well as the Bulgarian laws, defines the rights of the child and provides working measures for its protection, but there is no mechanism yet when children's rights are violated not in real but in virtual life.*

Key words: *children's right, virtual world, online behavior, violence, impunity*

Проблемът за правата на детето във виртуалния свят е изключително актуален в контекста на XXI в., когато информационните технологии и Интернет са незаменима част от нашия живот. Неоспорим факт е, че съвременното дете прекарва голяма част от времето си във виртуалната реалност, където извършва много и разнообразни дейности и контактува с различни хора. В днешния ден говорим за киберзависимостта като явление, което засяга не малък брой деца. Резултати от редица изследвания показват тревожна тенденция за непрекъснато увеличаване на времето, прекарано в Интернет, но по-важно е, че възрастните около детето (неговите родители, близки, приятели, учители) нямат реална представа какво се случва там, например с какви хора общува детето, какво прави, каква информация получава, как я използва. През последните години се реализира превантивна дейност в тази посока и много ученици са запознати теоретично с опасностите, които се крият онлайн и как да реагират, когато станат жертва на киберпрестъпление; уведомени са към кого да се обърнат, къде да съобщят, как да сигнализират. Излиза обаче, че днешните деца не са особено

сензитивни към насилието като явление и не винаги го разпознават във всичките му форми. Това провокира изследване, чиято цел е да се проучи нагласата на децата към собствените им права, но и към правата на другите деца и възрастни във виртуалното пространство, където анонимността е лесно постижима, а деянията обикновено остават не наказани. Резултатите са изключително показателни относно факта, че учениците знаят че имат права, които държат да бъдат спазвани, но нямат нагласата, че са длъжни да спазват правата на другите деца, особено ако те ги *дразнят, нервират*, поради което *заслужават това, което им се случва*. Европейската нормативна рамка, както и българските закони, дефинират правата на детето и предвиждат работещи мерки за неговата закрила, но все още няма изработен механизъм за действие, когато правата се нарушават не в реалния, а във виртуалния живот. Днес, когато говорим за *плоския свят*, в който има равни възможности за всеки, е много важно да има чувствителност към този проблем, за да е възможно успешното съжителство на хората в действителността и онлайн.

Някои автори разглеждат виртуалното пространство като източник на неограничени възможности за човека, които от друга страна променят неговото мислене и стопират овладяването на редица умения, необходими за приемливо поведение в реалния живот. Неограниченият достъп до информация, както и липсата на цензура, влияят неблагоприятно върху когнитивните процеси, мисленето, интелектуалното развитие, възприятията. Създаването на Интернет е свръхпостижение на човешката мисъл, но води и до процеси на деградация, особено що се отнася до подрастващите (Тодорова 2015). Новите технологии отчасти *променят принципите на организация на обществото* като нарушават йерархичните връзки, защото дават почти неограничена възможност на индивида да създава контакти според личните си предпочитания и желания. Освен това, скоростта на развитието на информационното общество никак не отговаря на скоростта на осмисляне на необходимостта от нормативен регулатор на онлайн взаимоотношенията. Определено липсват законодателни традиции в тази сфера, което още повече затруднява процеса на защита на правата на всеки един потребител в мрежата (Цакова 2014: 14-18). Докладът на Унищеп от *Състояние на децата по света* не само прави преглед на съвременния он-

лайн живот на децата в различни държави, но и предлага конкретни препоръки за преодоляване на негативните тенденции. На база проведени проучвания се установява, че все още не може да става дума за равни възможности за всички деца по света, защото немалък процент от населението на планетата все още няма достъп до информационно-комуникационните технологии. Оттук следва, че те съвсем не получават възможност да докажат своя потенциал и да се докажат като пълноценни членове на Интернет-обществото. От друга страна, високоскоростното развитие на новите технологии и дигиталните устройства увеличава многократно възможността за реализиране на насилствени актове спрямо деца чрез нарушаване неприкосновеността на личния им живот и/или осъществяване на кибер-тормоз; застрашено е детското физическо и психическо здраве. Кибер-тормозът е *невидим* и се характеризира с много по-голяма продължителност и изобретателност в сравнение с офлайн-насилието, което е явно. Дигиталната свързаност трябва да се подчинява на нормативни правила, за да се гарантира сигурността на всеки потребител, особено на децата (Децата в дигиталния свят 2017). Много привърженици на свободното слово са против цензурата в Интернет и промотират идеята, че това трябва да остане свободно пространство, в което всеки може да публикува, каквото пожелае (Segura-Serrano 2006: 201-202). Това обаче противоречи на българските закони, които задължават разпространяването на информация да не засяга чужд интерес или да zlepоставя конкретна личност (Конституция на Република България).

Виртуалното пространство е един различен свят със своите правила на връзки и съответна терминология (специфичен език): социални мрежи, Интернет-търговия, споделяне на контакти, спам, онлайн-обучения, авторско право, администратор, *бисквитки* и т.н. (Чакърова 2012). Въпросът за правоотношенията в Интернет стои не само пред Европейското, но и пред Българското законодателство (Спасова 2016). Мит е, че родените в дигиталната епоха (McCrindle 2014) са естествено грамотни и използват дигиталните устройства по възможно най-добрия начин. Проведено изследване показва, че макар съвременните деца да използват Интернет от все по-ранна възраст, това не означава, че развиват медийно-дигиталната си грамотност и се справят успешно с рисковете онлайн (Онлайн поведение на децата в България 2016).

Факт е, че безопасността в Интернет не е гарантирана.

Конституцията на Република България гарантира неприкосновеността на личния живот на всеки гражданин, включително и на децата. В Закона за закрила на детето са регламентирани принципите, мерките, органите за закрила, както и задължението на държавата, обществото и семейството да се брани интереса на детето. Конвенцията на ООН за правата на детето е правен документ, който забранява сексуалната експлоатация на деца във всичките ѝ форми. Много държавни и неправителствени организации имат мисия да разпространяват информация за опасностите, които се крият в мрежата, особено сред ученици. В най-общи линии може да се каже, че обществото е ангажирано с опазването на правата на детето онлайн. За съжаление, обаче, непрекъснато има сигнали за нови случаи на насилие над дете онлайн.

Освен Интернет, няма друг носител на информация, който да се развива и разпространява с толкова високи темпове по целия свят. Темата за законова регулация на онлайн общуването предизвиква сериозен интерес, но сякаш се акцентира повече на защитата на личните данни, на авторското право, на електронната търговия и т.н., а много по-малко върху защитата на правата на човека като емоционална и психологическа категория (Еко 2013).

С цел да се проучи мнението (нагласите) на съвременното дете за неговите и правата на другите в Интернет бе проведено изследване и съставена анкетна карта от 25 въпроси, групирани както следва: Демография (пол, възраст, местоживееене); Употреба на информационните технологии и дигиталните устройства; Нагласи за правата на детето онлайн; Правата на другите в Интернет.

Изследвани бяха 75 деца в начална училищна възраст, от които 39 момичета и 36 момчета, от три различни паралелки. Някои въпроси бяха отворени, за да им се даде пространство за свободно изразяване на лично мнение.

Безспорен факт е, че основна причина за рисковете, които се крият в онлайн пространството е анонимността. Тя дава възможност на извършителя на престъпление да остане *невидим*, респективно ненаказан. Това води до повече креативност в деянията, за да се засегне личността по много и различни начини. Точно по тази причина се проучи мнението на децата по въпроса дали неизвестността

на онлайн насилника го оправдава, дали деянието, извършено на тъмно, е реално престъпление.

Оказа се, че децата имат изключително ясна представа за анонимността в Интернет и не малка част от тях (9,33%) признават, че са се възползвали от тази възможност. Те споделят, че се страхуват да се изправят *лице в лице* с друго дете, което им създава дискомфорт по някаква причина, но онлайн могат да се държат както поискат, т. е. да го обиждат, да го игнорират, да му се подиграват. Причината за *онлайн куража* е, че противникът не се намира срещу тях, конфронтацията не е директна и те се чувстват в безопасност, което ги кара да предприемат не толкова социално приемливи действия.

Почти всички анкетирани деца (94,67%) споделят, че са били обект на подигравки в социалните мрежи от свои близки, съученици, приятели, връстници, което отчитат като нарушаване на собствените им права. В същото време признават, че и те са си позволявали неприемливо поведение спрямо други потребители на Интернет – техни съученици, приятели и връстници, но имали оправдание за това, че подобно поведение от тяхна страна не нарушавало правата на другите, защото:

- са били провокирани от отсрещната страна да постъпят по този начин;
- другите били започнали първи;
- другите си заслужавали обидите, заради предишни техни действия;
- онлайн обидите не се считат за истински;
- в момента били много ядосани и затова са реагирали така;
- нищо чак толкова не било станало;
- техните приятели преувеличават;
- всички употребявали лоши думи в Интернет – така се прави.

Изброените отговори са цитирани по анкетните карти на учениците почти дословно, за да се предадат възможно най-точно и красноречиво нагласите им относно правата на другите във виртуалното пространство.

Всички респонденти са информирани, че българските закони пазят техните права, но не знаят точно как. 100% от децата изразяват мнение, че да се защитят нечии права означава виновникът да бъде наказан. Всички те очакват възмездие, без да конкретизират как очакват да се

случи това. По-интересно е, че желаят публично наказание, което означава виновникът да бъде наказан пред тях – едва тогава щели да се почувстват защитени. Паралелно с това децата допълват, че не могат и не трябва да се пазят сами. Техните права могат да бъдат защитени само от възрастен, като най-често посочват за доверени лица родителите си, по-големи братя или сестри, учителите, полицаите. Попитани какви са техните права, учениците отговарят (отново отговорите са цитирани):

- да не бъдат обиждани;
- да не бъдат лъгани;
- другите да се съобразяват с техните желания;
- да се зачита мнението им;
- да бъдат уважавани;
- да не им се подиграват;
- да не се разпространяват техни снимки, на които изглеждат глупаво или смешно;
- да не се пишат грешни неща за тях;
- да имат много *лайкове*.

Забележително е, че 34,67% от изследваните ученици са на мнение, че техните права в Интернет са нарушени, когато не са включени или биват изключени от конкретна социална група. Този резултат е тревожен, защото показва една обезпокоителна тенденция, според която поведението на децата онлайн строго определя техния социален живот в реалността. Да не бъде член на Viber, Facebook или друг вид група, създадена в социалните мрежи, означава, че детето се чувства аутсайдер, което се отразява в поведението му и може да доведе до тежки последствия, включително до превръщането му в *hater* или онлайн насилник.

На база проведеното теоретично и анкетно проучване може да се направи извода, че скоростта на развитие на Интернет не отговаря на всички изисквания на неговите потребители. Те се чувстват не достатъчно защитени, особено децата. Тяхната активност онлайн е продължение на поведението им в реалността и обратното. Това означава, че безобидна забележка или необмислено изказване в социалните мрежи, може да доведе до конфликт наяве. Учениците знаят, че имат права, но тяхното отношение е твърде субективно, особено когато се отнася до

правата на другите. Затова се търсят варианти за международна регулация на поведението във виртуалното пространство, въпреки че самата философия на Интернет за високоскоростно разпространение на информация по целия свят сякаш противоречи на идеята за опазване неприкосновеността на личния живот на потребителя. Зачитането на личните права в известен смисъл е и индивидуална отговорност, затова е наложително децата да бъдат информирани от възможно най-ранна възраст за рисковете и опасностите на пребиваването онлайн, както и институциите, които могат да окажат помощ в случай на необходимост. Държавите трябва да обединят усилия в борбата с кибертормоза и киберпрестъпността като се развива международното право във връзка с употребата на Интернет.

Не на последно място голяма е отговорността на педагогическите субекти за поведението на децата онлайн. Техният интерес към информационните мрежи следва да бъде научноизследователски, а не да се използват единствено с развлекателна цел. Стремещт към анонимност и чувството за безнаказаност трябва да бъдат изяснени като явления с отрицателен знак. Необходимо е у децата да се създаде сензитивност по тази тема и непримиримост към кибер-престъпността.

Използвани източници

Доклад на Уницеф. 2017. „Децата в дигиталния свят“. Състояние на децата по света през 2017, (резюме). Публикувано от Отдел „Комуникации“ на УНИЦЕФ, САЩ, Ню Йорк – NY [Doklad na Unitsef „Detsata v digitalnia svyat“, Sastoyanie na detsata po sveta prez 2017. (rezyume). Publikovano ot Otdel „Kmunikatsii“ na UNITsEF, USA, New York – NY 10017].

Закон за закрила на детето, обн. ДВ, №48, 13.06.2000 [Zakon za zakrila na deteto. In: DV, br.48, 13 Yuni 2000].

Конвенция на ООН за правата на детето, приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г. Ратифицирана с решение на ВНС от 11.04.1991 г. – ДВ, бр. 32 от 23.04.1991 г. В сила от 3.07.1991 г. [Konventsia na OON za pravata na deteto, 1989. Ratifitsirana s reshenie na VNS ot 11.04.1991. In: DV, br. 32, 23.04.1991].

Конституция на Република България, обн., ДВ, бр. 56 от 13.07.1991г., в сила от 13.07.1991г. [Konstitutsia na Republika Bulgaria, 1991].

Онлайн поведение на децата в България, Основни изводи от национално представително изследване, 2016, Национален център по безопасен Интернет [Onlayn povedenie na detsata v Bulgaria, Osnovni izvodi ot natsionalno

predstavitelno izsledvane, 2016].

Спасова, Д. 2016. *Правото на информация*. Автореферат на дисертация за получаване на образователна и научна степен „Доктор“, СУ „Св. Климент Охридски“, София [Spasova, D. Pravoto na informatsia. Avtoreferat, Sofia].

Тодорова, Д. 2015. *Интернет или какво знание „остава в мрежата“*. Сборник от научна конференция с международно участие „Хоризонти в развитието на човешките ресурси и знанието“, т. 2, Бургас, с. 68-74, ISBN: 978-619-7126-11-2 [Todorova, D. Internet ili kakvo znanie „ostava v mrezhata“. In: Sbornik „Horizonti v razvitiето na choveshkite resursi i znaniето“. Т. 2, pp.68-74. Burgas].

Цакова, И. 2014. *Интернет право „бг“ – кратък курс лекции*. Изд. „Парадигма“, София [Tsakova, I.. Internet pravo „bg“ – kratak kurs leksii. Izd. „Paradigma“, Sofia].

Чакърова, И. 2012. *Социални мрежи в Интернет – удобства и рискове*. Пета национална конференция „Образованието в информационното общество“, ПУ „Паисий Хилендарски“, с. 154-162 [Chakarova, I. 2012. Sotsialni mrezi v Internet – udobstva i riskove. Peta natsionalna konferentsia „Образованието v informatsionnoto obshtestvo“, PU „Paisiy Hilendarski“, pp. 154-162].

Еко, L. 2013. *Internet Law and Regulation*. The International Encyclopedia of Communication. Donsbach, Wo., ed. Blackwell Publishing, 2008. Available on 13.08.2019 at: Blackwell Reference Online. http://www.communicationencyclopedia.com.proxy.lib.uiowa.edu/subscriber/tocnode.html?id=g9781405131995_yr2012_chunk_g978140513199514_ss70-1, DOI: 10.1111/b.9781405131995.2008.x.

McCrinkle, M. 2014. *The ABC of XYZ – Understanding the Global Generations*. Published by McCrinkle Research Pty Ltd, ISBN: 978-0-9924839-0-6.

Segura-Serrano, A. 2006. *Internet Regulation and the Role of International Law*. Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 10, pp. 191-272.

Бележки

1. Авторката изразява своята благодарност на научен проект ДН 05/2016. „Дигитални компетенции и медиаобразование в предучилищна и начална училищна възраст (2016-2019)“ за подкрепата, осигурена за настоящата статия.